

першому році життя.

Наукова спадщина науковця – це більше як 50 наукових праць, які відзначаються самостійністю висновків на основі сумлінного дослідження джерел і глибокого знання минулого України, Росії та Литви. Суспільно-педагогічна та наукова діяльність дослідника є значним та досі неоціненим внеском в історико-правову науку України. Ось чому дані дослідження є перспективними для подальшої наукової розробки...

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Журнал юридического общества // 1895.- Кн. 5; 2. Юридический факультет Харьковского университета за первые сто лет его существования (1805 -1905).- Харьков, 1908; 3. ДАК. - Ф.16 - Оп.465 - Спр.1423; 4. ДАХО. - Ф.Р. 1027.- Оп.1.- Спр. 26; 5. Максимейко Н.А. Сравнительное изучение истории права.- Х., 1897; 6. ЦДА України, Ф. 2042.- Оп.1.- Спр. 40; 7. Праці комісії для виучування історії західно-руського та українського права. - К., 1927 – Вип. 3.; 8. Терлецький В.М. Академія наук Української РСР 1919 –1969.- К., 1969; 9.ЦДА України – Ф. 2042.- Оп.1.- Спр. 207; 10. Праці комісії для виучування історії західно-руського та українського права.- К.-1927.- Вип.3; 11. Максимейко М.О. Про досягнення в науці історії українського права за минуле десятиріччя.- Червоне право // 1927.- №19; 12. Бондарук Т.І. Західноруське право дослідження і дослідники.- К., 2000; 13. Відділ рукописів – Ф.40.-Спр 239.

І.Ю. Данілова

ОСВІТНІЙ РІВЕНЬ ЧЛЕНІВ ПРОТЕСТАНТСЬКИХ РЕЛІГІЙНИХ ГРОМАД УКРАЇНИ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД (1945-1955 РР.)

Питання становища протестантських релігійних громад України в радянській державі у повоєнний період залишається малодослідженим в українській історіографії.

Особливістю повоєнної історії релігійної України є відтворення фактів дослідниками за власними спостереженнями та джерелами, які відклалася за щойно здійсненими подіями, що розгорталась в республіці. Однак їх картина релігійної ситуації є дещо спотвореною, оскільки панівна в країні адміністративно-командна система наклала жорстке табу на висвітлення та аналіз багатьох подій і явищ, без розкриття яких не можна було об'єктивно відновити реальний хід подій. Основний недолік радянської історичної літератури, яка вийшла в перше повоєнне десятиліття, полягав у висвітленні історії через призму партійних рішень та у вилученні з джерельної бази документів, які висвітлюють реальний стан речей. Багато історичних джерел опинились в «спецховищах» бібліотек та фондах архівів, які були недоступні для дослідників. Науковці були позбавлені права висловлювати власні думки, що призводило до апологетики в історичних працях.

У період «хрущовської відлиги» 50-х років і навіть гласності середини 80-х років ХХ ст. істотних змін у висвітленні релігійного питання повоєнного періоду не відбулося. Історики Курєдов В.А., Голодний М., Клібанов А.І., вивчаючи документи архівів, газетні матеріали, протестантську літературу, проводячи бесіди й зустрічі з віруючими, намагалися показати релігійне сектантство як явище, розкрити його політичну роль, особливості культів та все ж висвітлювали його сутність поверхово, вдавалися лише до загальноприйнятих понять та визначень. Враховуючи радянські ідеологічні принципи, чимало дослідників говорили про шкідливість протестантської релігії, закликали вести жорсткішу роботу щодо звільнення людей від релігійного дурману, вказували на облудність ідеології сектантських течій, їх антирадянську сутність. Вважали, що членами протестантських церков могли бути тільки люди низького освітнього та культурного рівня. Подібні твердження знаходимо в працях Гаркавенко Ф., Куца М.Т., Шимко І.М., Мороза А.Р., Демченко М., Сахарова В. та інших авторів.

Наприкінці 80-х років монополю компартійна точка зору руйнується в ідеологічній сфері життя, а з нею і обмеження в дослідницьких підходах і висновках. Праці істориків пострадянської доби містять у собі альтернативний погляд панівному в радянські часи та відрізняються більш широким спектром різних поглядів на проблеми стосунків держави та протестантської релігії післявоєнного періоду.

Сучасна історіографія намагається розкрити більш широкий спектр життя та побуту протестантських релігійних громад. Дослідників найбільше приваблюють незнані досі факти щодо масштабів репресій проти сектантського духовенства та церков, переслідування віруючих, ставлення політичних лідерів країни до питань релігії. Все більше публікується джерел, документів, які свідчили про політику попередньої влади у релігійному питанні. Історики – Єленський В.,

Панченко П.П., Войналович В.А., Лисенко О.Є., Грушова Т.В. та інші, подають нові факти реальних подій, які ховалися від громадського ока в матеріалах з позначками «таємно» та «цілком таємно». Широкий доступ до архівних матеріалів та документів дозволив науковцям більш повно говорити про соціальний статус, віковий склад релігійних громад. Однак питання освітнього рівня віруючих знаходили лише часткове висвітлення.

Документальні матеріали післявоєнного періоду засвідчують, що протестанти різних груп, а особливо нечисельних, та тих, що працювали на напівлегальній основі, не мали достатнього освітнього рівня. Переважно їх члени були малограмотними або неграмотними. Серед працюючих віруючих переважали люди без спеціальності або ж ті, що мали низьку кваліфікацію, працювали на дрібних підприємствах. Навіть у церквах найпоширенішої в Україні громади євангельських християн-баптистів у перше повосенне десятиліття на Хмельниччині 75% віруючих були безграмотними або мали початкову освіту.¹ У Станіславській області УРСР у 1946 році із 422 осіб нових членів дев'яти общин ЄХБ 4 мали середню освіту, 229 початкову, а решта - були малограмотні чи неграмотні.²

Низький рівень освіченості серед віруючих залежав від загального освітнього рівня суспільства. Він був низьким через руйнування системи державної освіти в роки війни. Тому у повоєнний період, наприклад, керівництво Всесоюзної ради євангельських християн баптистів бере курс на організацію навчальної роботи серед віруючої молоді та пресвітерсько-проповідницького складу.³ Та все ж докорінно ситуацію таке рішення не змінило, адже в радянській державі впроваджувати його в життя було неможливо. Окрім цього, легітимного законодавства про релігійні культу, прийнятого вищими законодавчими органами на республіканському чи союзному рівні, не існувало. У тогочасних законодавчих актах з питань релігійних культур визнавалася основним принципом рівність всіх громадян перед законом незалежно від ставлення до релігії, так само як і рівність усіх громадян у здобутті освіти.⁴ Насправді ж застосування цих принципів було протилежним. Місцеві органи влади та компартійні організації вдавалися до будь-яких дій, щоб обмежити вплив релігійних організацій на населення і не допустити до їх складу освічену частину суспільства, представників інтелігенції.

Наприкінці 40-х - на початку 50-х років ХХ ст. рівень освіченості членів громад ЄХБ в Україні незначно змінився. Так з прийнятих 413 членів громади ЄХБ Сталінської області у 1950 році неграмотних було 96 осіб, з початковою освітою – 184, з середньою – 5. Привертає увагу той факт, що людей з вищою освітою не було жодного, як і тих, що навчаються.⁵ У Вінницькій області з 1949 по 1951 роки відсоток неграмотних осіб, що прийняли хрещення, також був достатньо високим. Громада поповнилася 121 неграмотним, 201 малограмотним, з освітою 3-8 класів – 87 членами, а з середньою – 8 особами.⁶ Серед пресвітерів та дияконів релігійних громад області не було жодного, хто б закінчив 10-тирічну школу. З них малограмотними було 23 особи, а з освітою 3-8 класів – 58 осіб.⁷

Подібна ситуація складалася і в інших протестантських громадах України. Так у Вінницькій області більшість членів церкви «Адвентистів 7-го дня» не мали середньої закінченої освіти. І хоча в діяльності релігійних громад АСД брала активну участь частина представників інтелігенції – завідувачі дитбудинків, лікарі, вчителі, - освітній рівень віруючих залишався незначним.⁸ Про рівень освіти членів церкви АСД Вінницької області у перші повоєнні роки свідчать дані таблиці.⁹

Роки	Неграмотні	1-4 клас	5-7 клас	8-10 клас	Закінчена середня освіта	Всього
1946	11	37	32	7	-	79
1947	12	49	10	9	-	80
1948	18	52	17	2	-	89
1949	23	56	18	1	-	98
1950	11	42	8	-	-	61

Отже, освітній рівень членів протестантських громад України у перші післявоєнні роки був незначним. Позначилася загальна ситуація з станом освіти в країні після війни, а також тривала антирелігійна політика радянської влади, її упереджене ставлення до віруючих та церкви, особливо протестантської, що унеможливлювало прихід до неї більш освіченої частини суспільства. Це впливало на привабливість протестантських культур серед населення, не давало можливості релігійним громадам більш кваліфіковано відстоювати свої права і протистояти жорсткому тиску радянської влади, її політиці, направленій на нищення релігійних громад.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Вільховий Ю.В., Год Б.В. Становище громад євангельських християн-баптистів на Хмельниччині у повоєнний період // Матеріали X - ої Подільської історико-краєзнавчої конференції. – Кам'янець-Подільський, 2000. – С.199; 2. Андрухів І.О. Релігійне життя на Прикарпатті. 1944-1990 рр.: Історико-правовий аналіз. – Івано-Франківськ, 2004. – С.300; 3. Вільховий Ю.В., Год Б.В. – Вказана праця; 4. Голодний М. Радянське законодавство про релігійні культу. – К., 1974. – С. 21-22; 5. Центральний державний архів вищих органів влади України. - Ф. - 4648. - Оп. 2. - Спр. 98. - Арк. 53 - 54; 6. Державний архів Вінницької області. (далі - ДАВО)- Ф. – 2700. - Оп.19. - Спр.42. - Арк. 37; 7. ДАВО. - Ф. – 2700. - Оп. 19. - Спр. 42. - Арк. 38; 8. ДАВО. - Ф. П 136. - Оп. 13. - Спр.105. - Арк. 8; 9. ДАВО. - Ф. П 136. - Оп. 30. - Спр. 180. - Арк. 16, 61.

Л.М. Романець

СОЦІАЛЬНО-ПОБУТОВІ УМОВИ ОСВІТЯН ВІННИЧЧНИНИ В 1944-1958 РР.

Здійснивши з неймовірно великими труднощами відновлення вщент зруйнованої в роки війни соціально-побутової сфери, українське суспільство переживало деяке піднесення у соціальному розвитку. Проте всі ці досягнення вражали лише на фоні досить похмурої реальності воєнних і перших повоєнних років.

Дана розвідка є спробою дослідити основні аспекти побуту освітян Вінниччини у 1944-1958 рр. XX ст., простежити умови їх життя, рівень задоволення матеріальних і духовних потреб. Слід підкреслити, що побутова історія мало цікавила істориків радянського періоду, і хоч в умовах незалежної України склалися сприятливі умови для її розвитку, ситуація мало змінилась, дослідники вкрай недостатньо зверталися і звертаються до питань, пов'язаних з щоденним життям простих людей. Тому фактично відсутні ґрунтовні праці, які б проливали світло на цю проблему.

Окремі факти, що стосуються побуту вчителів області, а також республіки, можна знайти в монографіях С.Падалки,¹ І.Рибака,² І.Романюка,³ С.Сворака,⁴ наукових статтях В. Даниленка і А.Слюсаренка,⁵ Н.Брехунець,⁶ Н.Красножон,⁷ та ряду інших авторів.

Відновити реальну історію, вільну від політизованих схем і штампів, можна лише на основі об'єктивності, за допомогою архівних джерел. Відомості про соціально-побутову структуру працівників освіти Вінницької області містяться у фондах центральних архівів республіки, а також у фондах Державного архіву Вінницької області, чисельних збірниках документів тощо.

Історіографічний аналіз літератури дає підстави стверджувати, що недостатньо розкриті матеріальне становище працівників освітянської сфери. Такі її складові, як побутові умови, охорона здоров'я, умови праці, харчування, соціальна захищеність вчителів потребують подальшого поглибленого аналізу.

Важкі умови післявоєнної відбудови негативно позначились на добробуті вчителів. Незважаючи на підняття заробітної плати освітян з 1 серпня 1943 р.⁸, ситуація не покращилась. Загалом, залежно від фахової категорії вчителя та педагогічного стажу, в Україні вона становила 350-600 крб., причому, вчителі сільської місцевості отримували на 25-75 крб. менше, ніж вчителі міст і робітничих селищ. До того ж заробітна плата вчителів істотно відставала від державних цін на промислові товари і продукти харчування. Фактичний прейскурант цін на промислову продукцію становив, наприклад: бавовняні штани – 60-70 крб., наручний годинник – 360 крб., радіола 1000 крб., коверкотовий костюм – до 1500 крб.⁹ Отримуючи мізерну зарплату, вчитель не міг придбати необхідні речі для свого вжитку.

На продукти харчування і промислові товари влада запровадила пайкові норми, ціни на ці товари були нижчими за комерційні. Відповідно до них Наркомторг повинен був забезпечити вчителя 9 кг борошна на місяць, або 500 г хліба на день на основного працівника і 5 кг 400 г борошна на місяць, або 300 г хліба на день на утриманця (члени сім'ї, які не працювали, здебільшого ними були діти); 1 кг цукру, 1200 г солі, 100 г чаю, 400 г мила, 3-6 л керосину щоквартально на основного працівника.

Однак вчителі несвоєчасно отримували передбачену норму харчів. До Вінницького обкому та ЦК КП(б)У надходило цілий ряд скарг про порушення державних гарантованих норм постачання хлібом та іншими продуктами і промкраном (Тульчинський, Тиврівський, Чечельницький, Жмеринський райони). Так, наприклад, у Тульчинському районі райвиконком систематично зменшував норму хлібного пайка для вчителів і їх утриманців, систематично затримувалась видача пайків, у Чечельницькому районі завідувач РВНО допустився грубого порушення у розподілі серед учителів промкрану.¹⁰ В інших районах були факти, коли учителі безперейно отримували лише хліб